Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS BESLUT (andra avdelningen)

den 24 september 2019*

”Begäran om förhandsavgörande – Brådskande mål om förhandsavgörande – Straffrättsligt samarbete – Direktiv (EU) 2016/343 – Artikel 7.4 – Förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden – Rätten att tiga och att inte vittna mot sig själv – Överenskommelse mellan åklagaren och gärningspersonen – Domarens godkännande av en sådan överenskommelse – Villkor – Samtycke från andra tilltalade personer – Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna – Otillämplighet”

I mål C-467/19 PPU,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen, Bulgarien) genom beslut av den 19 juni 2019, som inkom till domstolen den 19 juni 2019, i brottmålet mot

QR

ytterligare deltagare i rättegången:

Spetsializirana prokuratura

YM,

ZK,

HD,

meddelar

DOMSTOLEN (andra avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Arabadjiev samt domarna T. von Danwitz, C. Vajda (referent), P.G. Xuereb och A. Kumin,

generaladvokat: G. Hogan,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

med beaktande av den hänskjutande domstolens begäran av den 19 juni 2019, som inkom till domstolen den 19 juni 2019, att handlägga begäran om förhandsavgörande enligt förfarandet för brådskande mål enligt artikel 107 i domstolens rättegångsregler,

med beaktande av andra avdelningens beslut av den 10 juli 2019 att bifalla begäran,

* Rättegångsspråk: bulgariska.

följande

Beslut

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 7.4 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (EUT L 65, 2016, s. 1), av artiklarna 47 och 52 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan) och tolkningen av effektivitetsprincipen och principen om likabehandling.

2 Begäran har framställts i ett brottmål mot fyra bulgariska medborgare – QR, YM, ZK och HD – angående deras tillhörighet i en organiserad kriminell grupp.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Stadgan

3 I artikel 20 i stadgan, med rubriken ”Likhet inför lagen”, föreskrivs följande:

”Alla människor är lika inför lagen.”

4 I artikel 51 i stadgan, med rubriken ”Tillämpningsområde”, föreskrivs följande:

”1. Bestämmelserna i denna stadga riktar sig, med beaktande av subsidiaritetsprincipen, till unionens institutioner, organ och byråer samt till medlemsstaterna endast när dessa tillämpar unionsrätten. Institutionerna, organen, byråerna och medlemsstaterna ska därför respektera rättigheterna, iaktta principerna och främja tillämpningen av dem i enlighet med sina respektive befogenheter och under iakttagande av gränserna för unionens befogenheter enligt fördragen.

2. Denna stadga innebär inte någon utvidgning av tillämpningsområdet för unionsrätten utanför unionens befogenheter, medför varken någon ny befogenhet eller någon ny uppgift för unionen och ändrar heller inte de befogenheter och uppgifter som fastställs i fördragen.”

Direktiv 2016/343

5 I skäl 9 i direktiv 2016/343 anges följande:

”Syftet med detta direktiv är att stärka rätten till en rättvis rättegång i straffrättsliga förfaranden genom att föreskriva gemensamma minimiregler avseende vissa aspekter av oskuldspresumtionen och rätten att närvara vid rättegången.”

6 I artikel 1 i direktivet, med rubriken ”Syfte”, föreskrivs följande:

”I detta direktiv fastställs gemensamma minimiregler för följande:

a) Vissa aspekter av oskuldspresumtionen i straffrättsliga förfaranden.

b) Rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden.”

7 Artikel 2 i direktivet, med rubriken ”Tillämpningsområde”, har följande lydelse:

”Detta direktiv ska tillämpas på fysiska personer som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Det är tillämpligt i alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, från det tillfälle då en person blir misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott eller ett påstått brott fram till dess att det slutliga avgörandet av om personen har begått det aktuella brottet har vunnit laga kraft.”

8 I artikel 7 i samma direktiv, med rubriken ”Rätten att tiga och rätten att inte vittna mot sig själv”, föreskrivs följande i punkt 4 i den artikeln:

”Medlemsstaterna får tillåta att rättsliga myndigheter vid påföljdsbestämningen beaktar misstänktas och tilltalades samarbetsvilja.”

Bulgarisk rätt

9 Artikel 381 i Nakazatelno-protsesualen kodeks (straffprocesslagen) (nedan kallad NPK), med rubriken ”Överenskommelse om nedsättning av påföljd inom ramen för förundersökningen”, föreskriver i punkterna 1–6 att när förundersökningen har avslutats, kan den misstänkte, om han eller hon erkänner sin skuld, ingå en skriftlig överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd med åklagaren genom sin advokat. Genom en sådan överenskommelse förklarar sig den misstänkte skyldig, avstår från det ordinarie straffrättsliga förfarandet och samtycker till att en bestämd påföljd utdöms. Den sålunda utdömda påföljden är alltid mindre betungande än den som den misstänkte hade dömts till efter ett ordinarie förfarande.

10 I artikel 381.7 NPK anges följande:

”När förfarandet avser flera personer … kan överenskommelsen ingås med några av dessa personer … .”

11 I artikel 382 NPK, med rubriken ”Domstolens beslut om överenskommelsen”, föreskrivs följande:

”1. Åklagaren ger in överenskommelsen till behörig domstol i första instans, omedelbart efter det att överenskommelsen upprättats, tillsammans med målet.

…

5. Domstolen får föreslå ändringar i överenskommelsen, vilka ska prövas tillsammans med åklagaren och advokaten. Den tilltalade yttrar sig sist.

6. Innehållet i den slutliga överenskommelsen, som undertecknas av åklagaren, advokaten och av den tilltalade, läggs till i domstolens akt.

7. Domstolen godkänner överenskommelsen i den mån den inte strider mot lag och mot god sed.

8. Om domstolen inte godkänner överenskommelsen, ska den återförvisa målet till åklagaren. I ett sådant fall har den misstänktes erkännande … inte något bevisvärde. …”

12 I artikel 383 NPK, som har rubriken ”Följder av en överenskommelse om nedsatt påföljd”, föreskrivs att den överenskommelse som godkänts av domstolen får samma verkan som en dom som vunnit laga kraft.

13 Artikel 384 NPK, med rubriken ”Överenskommelse om nedsatt påföljd inom ramen för ett domstolsförfarande”, har följande lydelse:

”1. … domstolen får godkänna en överenskommelse om tillämpningen av en nedsatt påföljd som ingåtts efter det att domstolsförfarandet har inletts … .

…

3. I dessa fall ska överenskommelsen om tillämpningen av en nedsatt påföljd inte godkännas förrän alla parter har lämnat sitt samtycke.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

14 Det framgår av beslutet om hänskjutande att Spetsializirana prokuratura (Specialåklagarmyndigheten, Bulgarien) inledde ett straffrättsligt förfarande mot fyra personer, nämligen QR, YM, ZK och HD, och att den väckte åtal vid Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen, Bulgarien).

15 QR står åtalad för att ha lett en organiserad, kriminell grupp med syfte att begå ocker och utpressning. De andra tre personerna står åtalade för att ha deltagit i nämnda kriminella grupp.

16 QR står även åtalad för att ha gjort sig skyldig till fyra fall av utpressning. Det första fallet ska ha begåtts tillsammans med HD, det andra tillsammans med ZK och HD, det tredje ensam och det fjärde fallet tillsammans med YM och ZK. Det har gjorts gällande att alla fyra fall av utpressning har begåtts för den aktuella organiserade kriminella gruppens räkning.

17 QR har erkänt sig skyldig till samtliga gärningar. Hans advokat och åklagaren har ingått en skriftlig överenskommelse om att en mindre betungande påföljd än den som föreskrivs i lagen ska utdömas. Eftersom QR samtyckte till överenskommelsen, undertecknade åklagaren, QR och hans advokat densamma.

18 YM och hans advokat samtyckte inte till att ingå nämnda överenskommelse och motsatte sig denna. ZK och hans advokat anser att det inte är nödvändigt att lämna eller vägra samtycke till att ingå överenskommelsen, eftersom en invändning från YM utgör hinder för att ingå den ifrågavarande överenskommelsen. HD och dennes advokat har inte yttrat sig härvidlag.

19 I enlighet med de nationella processrättsliga reglerna har överenskommelsen getts in till den hänskjutande domstolen för godkännande. Den hänskjutande domstolen har angett att en sådan överenskommelse, om den ingås under domstolsförfarandet av det straffrättsliga förfarandet och om flera personer är åtalade, inte kan godkännas av behörig domstol förrän samtliga parter har lämnat sitt samtycke. Den har i detta avseende preciserat att detta krav har tolkats bokstavligt i vissa beslut från Varhoven kasatsionen sad (Högsta domstolen, Bulgarien), i den meningen att det är nödvändigt att inhämta samtycke från alla personer som är åtalade i ett straffrättsligt förfarande för att en sådan överenskommelse ska kunna godkännas.

20 Den hänskjutande domstolen anser att den omständigheten att en tilltalad ger sitt samtycke till att en medtilltalad ingår en överenskommelse om tillämpningen av en nedsatt påföljd ökar sannolikheten för att den tilltalade befinns skyldig. För det första innebär den omständigheten att en medtilltalad ingår en sådan överenskommelse att vederbörande blir ett vittne i förfarandet och därmed kan lämna uppgifter som är till nackdel för de andra tilltalade. För det andra framgår det av en del av nationell rättspraxis att en sådan överenskommelse anses utgöra en domstolsakt mot samtliga tilltalade, vilken slutligt avgör målet i sak.

21 Den hänskjutande domstolen önskar emellertid få klarhet i huruvida kravet på samtycke från samtliga tilltalade är förenligt med artikel 7.4 i direktiv 2016/343, artikel 47 första och andra styckena och artikel 52.1 i stadgan samt principerna om effektivitet och likabehandling.

22 Mot denna bakgrund beslutade Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till EU-domstolen:

”Är en sådan rättspraxis som den som är aktuell, avseende den nationella lagen om en domstols godkännande av en överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd som ingåtts av åklagaren och försvaret, där det föreskrivs att övriga tilltalade ska lämna sitt samtycke som ett villkor för godkännande av en sådan överenskommelse och detta samtycke endast är nödvändigt under domstolsförfarandet, förenlig med artikel 7.4 i direktiv 2016/343, artiklarna 47 och 52 i stadgan samt principerna om effektivitet och likabehandling?”

Huruvida förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande ska tillämpas

23 Den hänskjutande domstolen har ansökt om att begäran om förhandsavgörande ska handläggas enligt det förfarande för brådskande mål om förhandsavgörande som föreskrivs i artikel 107 i domstolens rättegångsregler.

24 Till stöd för sin ansökan har den bland annat angett att QR är frihetsberövad och att frågan om han ska vara fortsatt frihetsberövad är beroende av svaret på den ställda frågan, eftersom den, i avsaknad av ett svar från EU-domstolen, inte kan uttala sig om den överenskommelse som är i fråga i det nationella målet, i vilken ett nedsatt fängelsestraff stipuleras.

25 I detta hänseende ska det för det första påpekas att begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av direktiv 2016/343, som omfattas av bestämmelserna i avdelning V i tredje delen i EUF-fördraget om ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. Begäran kan således handläggas enligt förfarandet för brådskande mål som föreskrivs i artikel 23a i stadgan för Europeiska unionens domstol och i artikel 107 i EU-domstolens rättegångsregler.

26 Vad för det andra gäller villkoret att målet ska vara brådskande, ska det enligt domstolens fasta praxis beaktas att den person som är i fråga i det nationella målet för närvarande är frihetsberövad och att frågan om han eller hon ska vara fortsatt frihetsberövad är beroende av utgången i det nationella målet (dom av den 27 maj 2019, OG och PI (Åklagarmyndigheten i Lübeck och Zwickau), C-508/18 och C-82/19 PPU, EU:C:2019:456, punkt 38 och där angiven rättspraxis). I förevarande fall framgår det av handlingarna i målet att QR är frihetsberövad och att frågan om han ska vara fortsatt frihetsberövad är beroende av utgången i det nationella målet.

27 Under dessa omständigheter beslutade domstolen (andra avdelningen) den 10 juli 2019, på grundval av referentens förslag och efter att ha hört generaladvokaten, att bifalla den hänskjutande domstolens ansökan om att begäran om förhandsavgörande ska handläggas enligt förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande.

Prövning av tolkningsfrågan

28 Om svaret på en fråga i en begäran om förhandsavgörande klart kan utläsas av rättspraxis eller inte lämnar utrymme för rimligt tvivel, får EU-domstolen – enligt artikel 99 i dess rättegångsregler – på förslag av referenten och efter att ha hört generaladvokaten, när som helst avgöra målet genom särskilt uppsatt beslut som är motiverat.

29 Domstolen finner att denna bestämmelse ska tillämpas i förevarande mål.

30 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 7.4 i direktiv 2016/343, artikel 47 första och andra styckena och artikel 52.1 i stadgan, effektivitetsprincipen samt principen om likabehandling i artikel 20 i stadgan ska tolkas så, att de utgör hinder för att en domstols godkännande av en överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd, såsom den i det nationella målet, som ingåtts mellan en person som har åtalats med anledning av tillhörigheten till en kriminell grupp och åklagaren, underkastas villkoret att de andra personerna som har åtalats med anledning av tillhörigheten till samma kriminella grupp ger sitt samtycke till att denna överenskommelse ingås.

31 Enligt artikel 2 i direktiv 2016/343 ska direktivet tillämpas på fysiska personer som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Det är tillämpligt i alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, från det tillfälle då en person blir misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott eller ett påstått brott fram till dess att det slutliga avgörandet av om personen har begått det aktuella brottet har vunnit laga kraft. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att de fyra tilltalade i det nationella målet har åtalats inom ramen för ett straffrättsligt förfarande, och att något slutligt avgörande av om de har begått det aktuella brottet ännu inte har meddelats.

32 Det bör i detta sammanhang noteras att syftet med direktiv 2016/343, såsom framgår av skäl 9 och artikel 1 i direktivet, är att fastställa gemensamma minimiregler om straffrättsliga förfaranden avseende vissa aspekter av oskuldspresumtionen och rätten att närvara vid sin rättegång (dom av den 5 september 2019, AH m.fl. (Oskuldspresumtion), C-377/18, EU:C:2019:670, punkt 38 och där angiven rättspraxis).

33 I artikel 7 i direktiv 2016/343 fastställs således vissa gemensamma bestämmelser som reglerar rätten att tiga och rätten att inte vittna mot sig själv. Det är i detta sammanhang som det i artikel 7.4 anges att medlemsstaterna får tillåta att rättsliga myndigheter vid påföljdsbestämningen beaktar misstänktas och tilltalades samarbetsvilja.

34 Sistnämnda bestämmelse begränsar sig således till att förbehålla medlemsstaterna möjligheten att – inom ramen för rätten att tiga och att inte vittna mot sig själv – tillåta de rättsliga myndigheterna att, när de beslutar om en påföljd, ta hänsyn till hur de tilltalade samarbetar. Eftersom bestämmelsen inte ålägger medlemsstaterna någon skyldighet att säkerställa att detta samarbete beaktas av myndigheterna, ger bestämmelsen inte någon rätt för en tilltalad att få en nedsatt påföljd vid samarbete med de rättsliga myndigheterna, till exempel genom att ingå en överenskommelse med åklagaren, varigenom den tilltalade erkänner sin skuld.

35 Vidare anger artikel 7.4 i direktiv 2016/343 inte formerna och villkoren som i förekommande fall reglerar möjligheten för de rättsliga myndigheterna att, när de meddelar sitt avgörande, beakta samarbetsviljan hos de tilltalade. Dessa former och villkor omfattas uteslutande av nationell rätt.

36 Av detta följer att artikel 7.4 i direktiv 2016/343 inte reglerar frågan huruvida ett godkännande av en överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd kan underkastas ett sådant krav på samtycke som det som är i fråga i det nationella målet.

37 Vad gäller de bestämmelser i stadgan som den hänskjutande domstolen har hänvisat till, ska det påpekas att stadgan inte är tillämplig i det nationella målet.

38 I artikel 51.1 i stadgan anges nämligen att dess bestämmelser riktar sig till medlemsstaterna endast när dessa tillämpar unionsrätten. Enligt punkt 2 i samma artikel innebär denna stadga inte någon utvidgning av tillämpningsområdet för unionsrätten utanför unionens befogenheter, och ”medför varken någon ny befogenhet eller någon ny uppgift för unionen och ändrar heller inte de befogenheter och uppgifter som fastställs i fördragen”. Domstolen ska således, mot bakgrund av stadgan, tolka unionsrätten inom ramen för de befogenheter som unionen tilldelats (dom av den 10 juli 2014, Julián Hernández m.fl., C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 32 och där angiven rättspraxis).

39 Såsom framgår av förklaringarna till artikel 51 i stadgan, vilka enligt artikel 52.7 i stadgan vederbörligen ska beaktas, bekräftar begreppet tillämpning i artikel 51 den praxis från domstolen som förelåg innan stadgan trädde i kraft beträffande tillämpligheten av de grundläggande rättigheterna i unionen såsom allmänna principer i unionsrätten. Enligt denna praxis är medlemsstaterna skyldiga att respektera de grundläggande rättigheter som garanteras inom unionens rättsordning endast när de fattar beslut inom tillämpningsområdet för unionsrätten (dom av den 10 juli 2014, Julián Hernández m.fl., C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 33 och där angiven rättspraxis).

40 I detta sammanhang ska det erinras om att begreppet ”tillämpning av unionsrätten”, i den mening som avses i artikel 51 i stadgan, innebär att det måste finnas en anknytning mellan en unionsrättsakt och den aktuella nationella åtgärden, varvid det krävs mer än att de berörda ämnesområdena ligger nära varandra eller att ett ämnesområde indirekt påverkar ett annat (dom av den 10 juli 2014, Julián Hernández m.fl., C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 34 och där angiven rättspraxis).

41 Domstolen har bland annat slagit fast att de grundläggande rättigheter som garanteras av unionen inte ska vara tillämpliga i förhållande till den nationella lagstiftningen när unionens bestämmelser på det berörda området inte ålägger medlemsstaterna någon specifik skyldighet med avseende på situationen i det nationella målet (dom av den 10 juli 2014, Julián Hernández m.fl., C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 35 och där angiven rättspraxis).

42 Såsom framgår av punkt 34 i förevarande beslut ålägger unionsrätten i förevarande fall inte någon skyldighet för medlemsstaterna att tillåta att de rättsliga myndigheterna, när dessa meddelar sitt avgörande, beaktar samarbetsviljan hos misstänkta eller tilltalade, särskilt genom överenskommelse med åklagaren, varigenom någon erkänner sin skuld i utbyte mot en nedsatt påföljd.

43 Ett sådant krav på samtycke som det som är i fråga i det nationella målet, som är nödvändigt för att kunna godkänna en överenskommelse om en nedsatt påföljd, kan följaktligen inte anses utgöra en tillämpning av unionsrätten i den mening som avses i artikel 51.1 i stadgan.

44 Vad gäller effektivitetsprincipen räcker det, såsom framgår av punkt 34 i förevarande beslut, att konstatera att unionsrätten inte ger en tilltalad någon rätt att ingå en överenskommelse med åklagaren i utbyte mot en nedsatt påföljd, såsom den som är i fråga i det nationella målet. Effektivitetsprincipen är följaktligen inte tillämplig på ett sådant krav på samtycke som är i fråga i det nationella målet, i vilket samtycke krävs för att godkänna en sådan överenskommelse.

45 Mot denna bakgrund ska den hänskjutna frågan besvaras enligt följande. Artikel 7.4 i direktiv 2016/343 ska tolkas så, att den inte reglerar frågan huruvida en domstols godkännande av en överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd, såsom den som är i fråga i det nationella målet, som ingåtts mellan en tilltalad, med anledning av dennes påstådda tillhörighet till en kriminell grupp, och åklagaren, får eller inte får underkastas villkoret att de andra personerna som har åtalats med anledning av tillhörigheten till samma kriminella grupp ger sitt samtycke till att denna överenskommelse ingås.

Rättegångskostnader

46 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (andra avdelningen) följande:

Artikel 7.4 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden ska tolkas så, att den inte reglerar frågan huruvida en domstols

godkännande av en överenskommelse om tillämpning av en nedsatt påföljd, såsom den som är i fråga i det nationella målet, som ingåtts mellan en tilltalad, med anledning av dennes påstådda tillhörighet till en kriminell grupp, och åklagaren, får eller inte får underkastas villkoret att de andra personerna som har åtalats med anledning av tillhörigheten till samma kriminella grupp ger sitt samtycke till att denna överenskommelse ingås.

Underskrifter